

TOPICA ÎN LIMBILE RUSĂ ȘI ROMÂNĂ

Sanda MISIRIANȚU

1. Considerații introductive

Prezentul demers este o încercare de evidențiere a modalităților de construcție a unităților gramaticale a două limbi, diferite genealogic: limba rusă – o limbă slavă și limba română – o limbă romanică. Lucrarea abordează, contrastiv, variantele distribuționale, cu implicațiile de ordin stilistic și semantic-comunicativ antrenate de variațiile topicii. Metoda descriptiv-contrastivă este aplicată unității gramaticale îmbinare de cuvinte, scopul analizei întreprinse fiind legat de studierea și evidențierea aspectelor multifuncționale ale topicii limbilor rusă și română. Punctul de vedere adoptat este cel sincron, sfera cercetării vizând stadiul actual al limbilor rusă și română.

Pentru unitatea inferioară propoziției preferăm termenul *îmbinare de cuvinte*, termenilor *grup de cuvinte* sau *sintagmă*, pornind de la următoarele considerente: 1) sintaxa limbii ruse are ca obiect de studiu, alături de propoziție și frază, și îmbinarea de cuvinte; 2) se are în vedere faptul că utilizarea termenului *sintagmă*, agreat de lingvistica structurală și aproape generalizat în demersurile de sintaxă a românei contemporane, având o altă accepțiune în teoria limbii ruse, nu poate constitui un punct de plecare comun în analiza structurilor celor două limbi. La nivelul îmbinării de cuvinte, analiza vizează îmbinările libere, ținându-se seama de tipul relației de subordonare ce participă la realizarea acestora precum și de calitatea raportului semantico-sintactic ce stă la baza corelării ca determinant și determinat a termenilor în cadrul îmbinării.

Ținând seama de faptul că sintaxa celor două limbi prezintă extensii diferite raportat la unitățile studiate, vom porni în acest demers de la observația că, spre deosebire de limba română, a cărei sintaxă studiază propoziția și fraza¹, sintaxa limbii ruse abordează, pe lângă aceste construcții, și îmbinarea de cuvinte, aceasta fiind definită ca unitate sintactică în componența căreia intră două sau mai multe cuvinte independente, legate gramatical și semantic. Raportul ce stă la baza alcătuirii îmbinării

¹ În *Gramatica limbii române*, ediția a II-a, București, Editura Academiei R.P.R., 1963, vol. II, p.8 se precizează: „Studiul sintaxei limbii române este organizat pe unitățile propoziție și frază”.

de cuvinte este de subordonare, unul din termenii îmbinării fiind regent (*господствующий член*), celălalt – subordonat (*зависимый член*)¹.

2. Aspecte ale raportului de subordonare în îmbinarea de cuvinte

Referitor la relațiile sintactice întâlnite la nivelul îmbinării de cuvinte, facem precizarea că atât rusa, cât și româna disting trei varietăți ale relației de subordonare. Oricare ar fi tipul raportului sintactic pe baza căruia se organizează îmbinarea de cuvinte – acord, recțiune, parataxă –, acesta este unul de subordonare: unul dintre termeni este determinat (Dt), celălalt – determinant (Dn)². Cuvântul regent este termenul independent sintactic, termenul subordonat depinzând de acesta. De exemplu, în îmbinările de cuvinte *ясное небо/ cer senin, читать книгу/ a citi cartea, говорить громко/ a vorbi tare* se evidențiază termenii regenți *небо/ cer, читать/ a citi, говорить/ a vorbi* și componentele subordonate *ясное/ senin, книгу/ cartea, громко/ tare*. Echivalentele îmbinărilor de cuvinte din limba rusă sunt, în limba română, grupuri nominale sau verbale.

2.1. Raporturi semantico-sintactice la nivelul îmbinării de cuvinte. În funcție de sensurile lexicale și formele gramaticale pe care le au, elementele componente ale unei îmbinări sunt, la origine, realizate ca urmare a unor raporturi atributive, obiective, circumstanțiale.

2.1.1. Raportul atributiv. Topica îmbinării. Acest tip de raport se poate stabili între substantiv (termen regent) și un termen subordonat acestuia. În calitate de subordonat pot apărea: adjective (*хорошее настроение, дневные часы, семейная жизнь*); substantive (*трубка телефона, кольцо из золота, тропинка леса*); pronume (*ваши родители, те воспоминания, каждый шаг, какое-то настроение*); participii (*читающие люди, недочитанный рассказ*); numerale (*одиннадцатая машина, семнадцатый ряд*); adverbe (*встреча наедине, прогулка пешком, взгляд из подлобья*); verbe la infinitiv (*необходимость читать, намерение помочь, возможность путешествовать*).

Constatăm că, atunci când îmbinarea este construită prin acord, elementele sunt distribuite în ordinea subordonat + regent, iar când la baza alcătuirii îmbinărilor stau recțiunea și parataxa, topica este regent + subordonat: **Dn + Dt** – când determinantul

¹ Remarcăm multitudinea de variante terminologice utilizate în limba rusă pentru cuvântul *regent* (*господствующее, стержневое, опорное, основное, главное, поясняемое, определяемое, вершинное слово*), în comparație cu cele care desemnează cuvântul *subordonat* (*зависимое, поясняющее, определяющее слово*).

² S. Stati, *Sintagma și locul ei în structura limbii*, în *Elemente de lingvistică structurală*, București, Editura Științifică, 1967, p. 116, propune ca variante terminologice pentru componenții dihotomiei *determinat/ determinant* perechile „regent-dependent”, „supraordonat-subordonat”, „selectat-selectant”.

este un: a) adjectiv – *зимние дни*; *длинный шарф*; *оригинальное исполнение*; b) pronume – *наша жизнь*; *все мечты*; *каждая семья*; c) participiu – *истраченные деньги*; *проверенные факты*; *верующие люди*; d) numeral – *первая улыбка*; *третий пункт*; *сороковые годы*; **Dt + Dn** – când determinantul este un: a) substantiv – *страница книги*; *приступы ревности*; *ручка чашечки*; b) adverb – *яйцо всмятку*; *дорога рядом*; *дом напротив*; c) infinitiv – *желание учиться*; *стремление заниматься*; *готовность помочь*; excepție fac pronumele personale *его*, *её*, *их*, care sunt antepuse, în topica directă, cuvântului determinat: *его состояние*; *её настроение*; *их самочувствие*.

Remarcăm faptul că îmbinările construite prin acord se bucură de o mai mare libertate a topicii. Astfel, aceste structuri pot fi construite în topică inversă: **Dt + Dn** – *шарф длинный*; *жизнь наша*; *люди верующие*; *пункт третий*. Trebuie menționat că permutarea este posibilă, dar antrenează modificări sintactice: depășind cadrul îmbinării de cuvinte, structuri ca *шарф длинный* alcătuiesc propoziții, fostul determinant adjectival al substantivului având, în acest caz, funcție de predicat nominal.

2.1.2. Raportul obiectiv. Topica îmbinării. În cazul acestui tip de raport, în calitate de termen regent pot apărea următoarele părți de vorbire: verb (*писать сочинение*, *уважать старших*, *привыкать к порядку*), substantiv (*составление проекта*), adjectiv (*рад весне*, *нужный сестре*; *покорный начальнику*), categoria stării (*жаль бабушке*), adverb (*противно пришедшим*). Ca elemente subordonate, în structurile de acest tip se întrebuițează substantive (*строить дом*, *проверка знаний*), infinitive (*попросить пить*, *рекомендовать отдохнуть*) sau îmbinări cantitativ-nominale (*читать две книги*, *узнать много нового*). Îmbinările de cuvinte între ale căror componente se stabilesc raporturi sintactice obiective se construiesc, predominant, în topica termen regent + termen subordonat. Ilustrăm această modalitate distribuțională utilizând, potrivit celor arătate mai sus, câteva variante de combinare dintre tipurile de termeni regenți și subordonați: **Dt + Dn** – verb + substantiv – *рисовать картину*, *перейти улицу*, *резать хлеб*; adjectiv + substantiv – *понятный мальчику*; *готовый забыть*; *способный переводить*. Variații ale topicii sunt posibile, dar acestea se înscriu în sfera topicii inverse.

2.1.3. Raportul circumstanțial. Topica îmbinării. În legătură cu distribuția componentelor în îmbinările cu raport circumstanțial nu se pot formula reguli general valabile de amplasare a constituenților, topica acestora fiind determinată, mai mult decât în cazul celorlalte două tipuri de raport (atributiv și obiectiv), de tipul relației sintactice aflate la baza alcătuirii îmbinării, dar și de natura morfologică a termenului subordonat al sintagmei. Astfel, sunt construite în ordinea **Dn + Dt** îmbinările ce au ca termen subordonat adverbe calificative (în *-о*, *-е*) și adverbe cantitative: *громко читать*; *вызывающе одеваться*; *много говорить*; *совсем мало*. Pentru îmbinările cu alte tipuri de elemente subordonate este specifică amplasarea acestora în postpunere în raport cu termenul regent – **Dt + Dn**: *смотреть в упор*; *спать сверх меры*. În ambele

situații raportul circumstanțial exprimat arată modul sau gradul, măsura. Când exprimă locul, timpul, cauza sau scopul, îmbinările sunt structurate în ordinea ce consacră componentul subordonat postpus: **Dt + Dn** – *отправиться в поездку; находиться неподалеку; завтракать рано; плакать от гнева; необходимый для отдыха*. Dacă raportul circumstanțial arată scopul, iar termenul subordonat al îmbinării este un infinitiv, acesta este distribuit în postpoziție: **Dt + Dn** – *остановиться отдыхать, приехать учиться*.

În urma analizei aspectelor prezentate anterior, ca o concluzie de ordin general se degajă faptul că așezarea lexemelor în îmbinarea de cuvinte depinde de caracterul raportului sintactic dintre elementele componente.

2.2. Acord, recțiune, parataxă. Ne propunem, în continuare, evidențierea particularităților topicii limbilor rusă și română în cazul îmbinărilor de cuvinte structurate pe baza celor trei tipuri ale relației de subordonare. Vor fi prezentate modalitățile de realizare, precum și posibilitățile de permutare a termenilor, cu implicațiile antrenate de variațiile topicii.

2.2.1. Topica îmbinărilor construite prin acord

2.2.1.0. În cazul îmbinărilor de cuvinte construite pe baza acestui tip de relație sintactică, termenul regent impune termenului subordonat categoriile sale morfologice¹. Genul, numărul și cazul sunt categorii deictice la substantiv (proprii substantivului în virtutea designatum-ului) și anaforice la adjectiv (repetă formal marca de gen, număr, caz a substantivului)². Schimbarea formei regentului atrage schimbarea formei subordonatului: *старый друг/ старому другу// prieten vechi/ prietenului vechi; старые друзья / старым друзьям// prieteni vechi/ prietenilor vechi/* (ambii termeni au forme identice de gen, număr, caz). În structurile *счастливый человек/ от fericit, первая встреча/ prima întâlnire, прочитанная сказка/ povestea citită, мой брат/ fratele meu, детерминанții счастливый/ fericit, первая/ prima, прочитанная/ citită, мой/ meu* repetă numărul, genul și cazul³ termenilor regenți.

O primă constatare legată de topica îmbinărilor construite prin acord ar fi aceea că atributul adjectival din limba română, respectiv cel rusesc acordat prezintă mobilitate în poziționarea pe lângă regent: *вѣнт реце – реце вѣнт/ холодный ветер – ветер холодный* (structurile de acest tip vor fi analizate pe larg în paginile următoare). În ce privește atributele exprimate prin participii, se impune precizarea că în limba rusă topica acestora poate fi influențată de volumul construcției: *Нам понравился опубликованный текст*

¹ G. Gruiță, în *Acordul în limba română*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981, p. 11, numește termenul ce transmite genul, numărul, cazul, altui termen, termen *iradiant*.

² *Idem*, p. 13.

³ Pentru evidențiere, este necesară încadrarea structurilor în propoziții: */Он – счастливый человек./* El este un om fericit.³ – masculin, singular, nominativ; */Волнения первой встречи прошли./* Emoțiile primei întâlniri au trecut./ – feminin, singular, genitiv; */Он вспомнил прочитанную сказку./* El și-a amintit povestea citită./ – feminin, singular, acuzativ; */Я сказала своему брату все новости./* I-am spus fratelui meu toate noutățile./ – masculin, singular, dativ.

(Ne-a plăcut *textul publicat*)/ *Текст, опубликованный* нашими коллегами, понравился нам (*Textul publicat* de colegii noștri ne-a plăcut). În al doilea enunț este prezentă o construcție participială, obligatoriu încadrată între virgule. Referitor la numeralul ordinal, observăm că în română acesta se bucură de o mai mare mobilitate, putând fi atât antepus, cât și postpus (cu excepția lui *primul*, *prima*, întotdeauna antepuse), spre deosebire de limba rusă, unde postpunerea acestuia are un caracter mai puțin obișnuit: *Ei stăteau în rândul al doilea/ în al doilea rând*. – *Они сидели во втором ряду*.

În cazul îmbinărilor construite prin acord, termen regent poate fi un substantiv sau un cuvânt substantivizat, iar cel subordonat – un adjectiv, participiu, pronume-adjectiv, numeral ordinal: **Dn + Dt**: *светлая* комната; *прочитанный* роман; *наши* студенты; *вторая* книга. Tabloul este identic pentru limba română, cu specificarea că în cazul primelor trei structuri, ordinea firească a apariției celor doi termeni prezintă determinantul postpus – **Dt + Dn**: *cameră luminoasă*; *roman citit*; *studenții noștri*. Structurile cu numerale pot fi construite în ambele tipuri de topică – **Dt + Dn**: *a doua* carte; **Dn + Dt**: *cartea a doua*. În plus, în limba română substantivul regent poate transmite caracteristicile sale și articolului, parte de vorbire de care rusa nu dispune: *prințul cel frumos*; *fata cea deșteaptă*; *al doilea roman*; *a doua* carte. În limba română constatăm și acordul numeralului cardinal cu substantivul determinat (*doi băieți/ două fete*), situație subscrisă relației de subordonare prin recțiune, în limba rusă (*один мальчик, два мальчика, пять мальчиков/ одна девочка, две девочки, пять девочек*), unde există un regim strict de distribuție a formei cazuale a substantivului precedat de numeralul cardinal¹. În plus, în limba română numeralul cardinal are funcție de atribut numeral pe lângă cuvântul determinat, iar în limba rusă numeralul face corp comun cu substantivul, structura îndeplinind în întregime funcția sintactică: *Astăzi au absentat doi elevi*. – atribut numeral + subiect; *Сегодня отсутствовали два ученика* – subiect. Constatăm acord și între elementul predicativ suplimentar (în rusă acesta intră în componența predicatului nominal) și substantivul sau pronumele determinat: *Андрей s-a întors vesel./ Андрей вернулся весёлым./ Ея a sosit veselă. / Она пришла весёлая*. În topica nemarcată stilistic, elementul predicativ suplimentar este postpus. Trebuie remarcat faptul că în limba rusă astfel de forme se pot utiliza atât în nominativ (în acord, ca în exemplele de mai sus), cât și în instrumental: *Андрей вернулся весёлым; Она пришла весёлой*.

¹ După numeralul *unu* este întrebuințat cazul nominativ, numărul singular, numerele *doi*, *trei* și *patru* reclamă prezența cazului genitiv singular, iar cele peste *cinci* cer genitivul plural al substantivelor cu care alcătuiesc structura.

În ambele limbi adjectivul¹ formează împreună cu substantivul-centru² o structură în care topica are o mare importanță. Sintagma substantiv + adjectiv are în componența sa două elemente de sine stătătoare: un substantiv – termen regent, determinat, element-centru și un adjectiv – termen subordonat, determinant, adjunct, dependent³. Referitor la poziția determinantului în raport cu cuvântul determinat, există o distincție fundamentală între cele două limbi: în timp ce limbii române îi este caracteristică topica **Dt + Dn** (*carte nouă, fereastră deschisă*), în limba rusă poziționarea celor doi termeni se face după topica **Dn + Dt** (*новая книга, открытое окно*). Atât în limba rusă, cât și în limba română există situații în care sunt posibile variante de topică în cadrul sintagmei de care ne ocupăm. În cele ce urmează ne propunem o analiză a condițiilor în care variantele distribuționale se pot realiza; vom observa modificările de conținut sau de expresie pe care le antrenează acestea, fără a avea pretenția de a le fi epuizat.

2.2.1.1. Substantiv + adjectiv în limba rusă. Regula generală de distribuție a cuvintelor în îmbinarea construită prin acord este amplasarea cuvântului determinat în postpoziția determinantului: *соседняя квартира* (apartamentul vecin), *наша квартира* (apartamentul nostru), *построенная квартира* (apartamentul construit). Sunt antepuse substantivului atât adjectivele calitative (*холодный ветер, мокрая мгла, последняя ночь*), cât și cele relative (*сахарная пудра, крестьянский быт, ночной столик*). Subliniem faptul că așezarea adjectivului (a posesivului sau a participiului) în postpoziție atrage modificări sintactice: substantivul și determinantul vor forma o propoziție, și nu o îmbinare de cuvinte. În îmbinările *солнечное утро* (diminează însorită), *моя книга* (cartea mea), *прочитанный роман* (romanul citit) determinanții sunt atribute acordate. La schimbarea topicii, se produc modificări de natură sintactică: determinanții devin predicate nominale în propozițiile bimembre *Утро солнечное/ Dimineaza este însorită, Книга моя/ Cartea este a mea, Роман прочитан/ Romanul este citit*. În situații precum cele de mai sus, funcția gramaticală (sintactică) a topicii prezintă relevanță.

2.2.1.1.1. Includerea îmbinării realizate prin acord într-o structură sintactică superioară se impune și în cazul evidențierii unei alte funcții importante: funcția comunicativă. În funcție de scopul pe care locutorul și l-a propus, îmbinarea adjectiv + substantiv poate constitui tema sau rema unui enunț. Propoziția *Красивая студентка*

¹ S. Stati, în *Categoria sintactică a determinanților obligatorii*, în „Limbă și literatură”, vol. XVII, București, 1968, p. 184, folosește termenul de „cuvânt sintagmatic” pentru cuvintele care reclamă prezența unui alt cuvânt în enunț; adjectivul are nevoie de un regent, el nu poate funcționa singur (doar în dialog, în funcție de context).

² În limba rusă, această sintagmă este numită „îmbinare substantivală de cuvinte” tocmai pentru că substantivul este cuvântul principal al acesteia.

³ Vezi variante de terminologie la S. Stati, *Sintagma și locul ei în structura limbii*, în *Elemente de lingvistică structurală*, redactor responsabil I. Coteanu, București, Editura Științifică, 1967, p. 116.

идёт в библиотеку răspunde la întrebarea *Что делает студентка?* (*Ce face studenta?*) – se comunică ceva în legătură cu acțiunea săvârșită de subiect. Îmbinarea subliniată este tema enunțului. Propoziția *В библиотеку идёт красивая студентка* răspunde la întrebarea *Кто идёт в библиотеку?* (*Cine merge la bibliotecă?*) și comunică *cine* este persoana care face acțiunea. În acest enunț îmbinarea evidențiată este remă. Când este remă, îmbinarea este însoțită de o intonație aparte. În cazul unei astfel de distribuții, întregul enunț are nuanță expresivă datorită amplasării acestei îmbinări în finalul propoziției (îmbinarea se identifică cu grupa subiectului). Temă sau remă este îmbinarea și când se schimbă topica elementelor componente: *У людей добрых^T/ великое сердце^R./; Девушки молодые^T/ сильно любят^R./; Поводом для нашего разговора служили^T/ люди простые^R./; Он нам показал^T / вещи разные^R./* Așadar, determinantul formează împreună cu cuvântul regent o structură caracterizată prin unitate gramaticală și semantică. Din punctul de vedere al segmentării contextuale a unui enunț, acești termeni acționează ca un tot unitar. În general, ei fac parte din aceeași componentă comunicativă, atât în cazul distribuirii lor în topica obișnuită, cât și atunci când sunt amplasați în topică inversă. Totuși există situații în care determinantul și determinatul nu fac parte din aceeași structură comunicativă. Propozițiile */Это красивая комната./* și */Эта комната красивая./* reflectă scopuri comunicative diferite. Prima propoziție răspunde la întrebarea *Что это?* (*Ce este aceasta?*) / *Это красивая комната*, a doua – la întrebarea *Какова эта комната?* (*Ce fel de cameră este aceasta?*) / *Эта комната красивая*. În prima propoziție adjectivul împreună cu substantivul alcătuiesc rema, în a doua – substantivul intră în componența temei, iar adjectivul este remă.

2.2.1.1.2. Topica inversă a structurii substantiv + adjectiv poate fi observată în cazul în care adjectivul intră în componența unor termeni, a unor denumiri. Amplasarea acestuia în postpoziție este normală deci atunci când adjectivul clasifică, denumește un substantiv: *шалфей красный, шалфей луговой, шалфей мускатный, шалфей лекарственный*¹. Postpunerea adjectivului se constată și „în exprimări cu caracter semiterminologic – în denumirile mărfurilor, produselor industriale etc.”²: *торт шоколадный/ tort de ciocolată, торт вафельный/ tort de napolitane, огурцы солёные/ castraveți murați, мармелад яблочный/ gem de mere*. Sintagma poate funcționa în paralel și cu adjectiv antepus, dar acestea își pierd caracterul terminologic: *шоколадный торт, вафельный торт, солёные огурцы, яблочный мармелад*. Cu excepția acestor situații în care postpoziția determinantului este normală, celelalte situații de postpunere a acestuia antrenează modificări de natură gramaticală, intonaționale și de ordin stilistic. O.A. Lapteva consideră că abaterea de la norma antepunerii adjectivului este făcută fie pentru că adjectivul are un rol comunicativ

¹ Exemplele sunt reproduse după *Русская грамматика*, vol. II, Moscova, 1980, p. 204; vezi și I.I. Kovtunova, *Порядок слов в русском литературном языке XVIII – первой трети XIX в.*, Moscova, 1969, p. 27.

² Kovtunova, *op.cit.*, p. 27.

important, fie atunci când își schimbă funcția sintactică în propoziție¹. Așadar, spre deosebire de limba română, în limba rusă antepunerea adjectivului este normă², în fața substantivelor fiind distribuite atât adjectivele calitative, cât și adjectivele relative din limba rusă: *поздний вечер, красивое лицо, светлая комната, шерстяной шарф, детская комната*. Abaterea de la norma antepunerii adjectivului imprimă sintagmei nuanțe expresive. Stilistic, propoziția *Он интересный человек* este neutră (topica termenilor este cea obișnuită – adjectivul este antepus). Inversarea locului termenilor în sintagmă duce la apariția unei variante expresive a celei dintâi: *Он человек интересный*. Prin amplasarea determinantului în postpoziție se obține o încărcătură stilistică³. În ambele propoziții accentul cade pe adjectiv, dar, pentru că acesta nu e amplasat în același loc, cele două propoziții au intonații diferite⁴.

2.2.1.1.3. Distribuția adjectivului în postpoziție este caracteristică pentru construcțiile izolate: *Эта близость, обоюдная, совершилась и уже ничем в мире расторгнута быть не может...* (В., p.94); *Глаза, долгие, золотисто-карие, полуприкрытые смугло-коричневыми веками, глядели как-то внутрь себя...* (В., p.222); *Руки, сухие, индусские с мумийными пальцами и более светлыми ногтями, всё шелушили и шелушили фисташки...* (В., p.223). Încărcătură stilistică au și construcțiile în care adjectivul nu stabilește poziții de contact cu regentul său: – *Да кто это Натали? – спросил я, входя за ней в освещённую яркой висячей лампой столовую с открытыми в черноту тёплой и тихой летней ночи окнами.* (В., p.142).

2.2.1.1.4. Investigarea și interpretarea posibilităților de ordonare a elementelor în sintagma substantiv + adjectiv din limba rusă au permis formularea următoarelor concluzii: 1. În cadrul acestei structuri topica are o mare importanță: de regulă, poziționarea celor doi termeni se face după topica determinant – determinat, însă există și situații în care sunt posibile variante de topică, acestea antrenând modificări de natură gramaticală (în raport cu distribuția lui, adjectivul poate avea funcții sintactice diferite), intonaționale și de ordin stylistic; 2. Indiferent de apartenența sa la o clasă sau alta, atât adjectivul calitativ, cât și adjectivul relativ sunt antepuse substantivului regent, acest mod de construire a îmbinării substantiv + adjectiv având în limba rusă caracter de

¹ O.A. Lapteva, *Расположение одиночного качественного прилагательного в составе атрибутивного словосочетания в русских текстах XI-XVII вв.*, Канд. дисс., Moscova, 1962, p. 5.

² V.V. Vinogradov, *Вопросы изучения словосочетания*, în „Вопросы языкознания”, 1954, № 3, p.7, consideră că „după legile limbii ruse, adjectivul, într-o îmbinare de cuvinte, se așază întotdeauna în fața substantivului pe care îl determină”.

³ I.I. Kovtunova, *Порядок слов в стихе и прозе*, în „Синтаксис и стилистика”, Moscova, 1976, p. 59, notează: „Așezarea inversă a componentelor îmbinărilor de cuvinte la sfârșitul unui rând – sau pe parcursul acestuia – este un fenomen răspândit în poezia rusă”.

⁴ O.A. Krîlova, S.A. Havronina, *Порядок слов в русском языке*, 2-e изд., Moscova, 1984, p. 161.

normă; 3. Topica inversă a acestei sintagme poate fi observată în cazul în care adjectivul intră în componența unor termeni, a unor denumiri: amplasarea adjectivului în postpoziție este normală atunci când acesta clasifică, denumește un substantiv. Postpunerea adjectivului se realizează și în structurile a căror valoare terminologică încă nu este consacrată, în aceste situații, sintagma putând funcționa și cu adjectiv antepus; 4. Odată cu modificarea topicii normale a structurii substantiv + adjectiv din limba rusă intervin schimbări: a. de ordin sintactic – fostul atribut al îmbinării de cuvinte cu adjectiv antepus devine predicat în structura cu topică inversă; b. la nivel comunicativ-semantic – în funcție de cele două modalități de distribuție a sa în raport cu termenul-centru al sintagmei, adjectivul are o importanță comunicativă mai mare sau mai mică, la aceasta contribuind și apartenența sa la una din cele două părți constituente în care poate fi delimitat un enunț – tema sau rema; c. de natură stilistică – amplasat într-o poziție nespecifică, neocupând în cadrul sintagmei locul obișnuit, adjectivul iese în evidență în construcția ce dobândește astfel un caracter expresiv.

2.2.1.2. Substantiv + adjectiv în limba română. O cercetare riguroasă a aspectelor legate de topica îmbinării substantiv + adjectiv presupune luarea în considerare a cel puțin doi factori: a) apartenența la o clasă sau alta a adjectivului (adjectiv calificativ/ adjectiv determinativ); b) unele condiții de natură lexicală, gramaticală și stilistică ce limitează numărul variantelor de topică sau impun un anumit tip de topică.

Potrivit clasificării după sens, majoritatea specialiștilor disting două tipuri de adjective: calificative (exprimă însușiri ale obiectelor – oraș *mare*, pădure *verde*) și determinative (nu exprimă calitățile obiectelor, ci apar ca determinante – locul *meu*, parcul *acesta*). Aceiași termeni sunt folosiți și într-o altă accepțiune: spre deosebire de adjectivele calificative, care exprimă o apreciere, caracterizează obiectul într-un sens general (cameră *curată*, apă *liniștită*, *frumos* cartier, *bun* coleg), adjectivele determinative identifică, precizează, particularizează obiectul (apă *curgătoare*, apă *potabilă*, greutate *materiale*, stare *sufletească*) sau chiar îl clasează, îl denumesc¹: plante *dicotiledonate*, nerv *sciatic*. Dacă printr-un adjectiv calificativ este exprimată o apreciere subiectivă, printr-unul determinativ se exprimă o însușire obiectivă „care aparține în mod logic, natural unui obiect”². Adjectivul calificativ precedă substantivul, dar poate apărea și postpus acestuia, în vreme ce adjectivul determinativ se află întotdeauna în raport de postpunere față de substantivul determinat: femeie *elegantă/ elegantă* femeie; pom *fructifer*, industrie *metalurgică*. Am considerat necesare precizările terminologice în legătură cu cei doi termeni (*calificativ*, *determinativ*), întrucât vor fi folosiți în continuare în cea de a doua accepțiune.

2.2.1.2.1. Adjectivul limbii române are două variante de poziționare pe lângă substantiv: determinantul este distribuit, de regulă, în postpoziție, dar structura poate

¹ D. Copceag, *Tipologia limbilor romanice*, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 1998, p. 87 ș. u.

² I. Iordan, *Stilistica limbii române*, București, Editura Științifică, 1975, p. 212.

funcționa și cu adjectiv antepus. În legătură cu cele două poziții ale adjectivului românesc, Al. Graur observa: „În principiu adjectivul plasat după substantiv are rolul de a-l încadra pe acesta din urmă într-o categorie stabilită dinainte față de care, în general, nu luăm personal nici o atitudine; adjectivul plasat înainte servește pentru a sublinia propriul nostru sentiment, favorabil sau nu, și pentru aceasta ne mai servim de intonație, de lungirea vocalelor etc.”¹. Dacă accentul cade pe însușirea substantivului, din nevoia de a evidenția această însușire exprimată de adjectiv, Dn poate apărea antepus². Subliniem faptul că limba română manifestă o preferință clară pentru așezarea adjectivului calificativ în postpoziție, sensul relației stabilite de determinant cu regentul său fiind de la dreapta la stânga. L. Tesnière numește această topică, în care determinantul este postpus regentului, descendentă sau centrifugă³. Preluând termenii, vom spune deocamdată că sintagma substantiv + adjectiv se construiește, în topica obișnuită a limbii române, în ordine descendentă (centrifugă). Adjectivele calificative sunt antepuse regentului (în termenii lui Tesnière topica este ascendentă sau centripetă) dacă li se subliniază importanța, prin antepunere trăsătura exprimată de acestea ieșind în relief. Iorgu Iordan semnală că printr-un adjectiv postpus se „constată existența unei calități oarecare”, iar prin antepunerea acestuia simplei constatări i se adaugă un plus de subiectivitate, calitatea în discuție fiind nu doar înregistrată, ci și apreciată⁴. În construcții exclamative sau în prezența oricărui element afectiv, subiectiv⁵, antepunerea Dn este frecventă.

2.2.1.2.2. În anumite situații se poate vorbi de o topică fixă⁶ a adjectivului, atât în cazul postpunerii, cât și în cel al antepunerii sale. Factorii ce determină această topică fixă sunt de natură lexicală, gramaticală și stilistică.

2.2.1.2.2.1. Factori de natură lexico-semantică. În funcție de antepunerea sau postpunerea lui în raport cu substantivul determinat, adjectivul poate să-și schimbe

¹ Al. Graur, *Locul superlativului*, în „România literară”, III, 1970, nr. 10.

² „Se înțelege că, dispunând acum de două posibilități de plasare a adjectivului, limba devine mai suplă și, în același timp, izbutește, fără material suplimentar, să exprime nuanțe mai variate”, Al. Graur, *Locul adjectivului*, în „România literară”, II, 1969, nr. 44; „Limba literară adoptă procedeul prepunerii adjectivului, pentru că în felul acesta își îmbogățește posibilitățile de expresie”, Magdalena Popescu-Marin, *Observații asupra topicii atributului adjectival în limba română*, în *Studii de gramatică*, III, 1961.

³ *Elements de syntaxe structurale*, ed. a II -a, Paris, 1966, p. 22.

⁴ I. Iordan, *Topica adjectivului atributiv*, în „România literară”, IX, 1976, nr. 35.

⁵ Cf. I. Iordan, *Limba română contemporană*, București, Editura Ministerului Învățământului, 1956, p. 726: „Întrebarea și exclamația reprezintă procedee subiective (sau stilistice) prin ele înseși”.

⁶ Nu ne referim la structurile permanentizate ale limbii, în care uzul a fixat adjectivul într-o anumită poziție, de exemplu: *simplu muritor*, *de mare ținută*, *vorbe mari* etc.

sensul¹ – funcția semantică fiind una din funcțiile importante ale topicii: **Dt + Dn / mare** = spațios, încăpător: *Într-un salon mare, cu toate ferestrele deschise...* (C.P., p.73); *Crîsmărița, cum ne-a văzut, pe loc ne-a sărit înainte și ne-a dus deoparte, într-o odaie mare...* (I.C., p.91); **Dn + Dt / mare** = renumit, important: *În ultimul timp începuse să publice într-o mare gazetă economică...* (C.P., p.38); *Ne vorbea mereu cu admirație de marii matematicieni ai antichității, dar și de ai noștri...* (M.P. p. 36); **Dt + Dn / nou** = recent: *s-a interesat ce legături noi am* (C.P., p.107); **Dn + Dt / nou** = altul, încă unul: *A fost pentru mine un nou prilej de nedumerire...* (C.P., p.47); *Ai să vrei să scrii o nouă carte, crezi că n-o să fie complicat s-o publici?* (M.P., p.56); **Dn + Dt / nou** = recent²: *Noua mea entuziastă m-a silit să dansez cu ea...* (C.P., p.82); **Dn + Dt / simplu** = obișnuit, de rând: *El nu există, e un simplu figurant, condamnat să asiste neputincios...* (M.P., p.38). La fel stau lucrurile și în cazul unor adjective ca: **sărman, sărac, pur, singur, diferit, distins, dezagreabil** etc.³

2.2.1.2.2.2. Factori de natură gramaticală. Adjectivul însoțit de articol demonstrativ este întotdeauna postpus în raport cu regentul său: *Masa era pusă acum în sufrageria cea mare...* (C.P., p.17); *Așa eram eu la vârsta cea fericită, și așa cred că au fost toți copiii...* (I.C., p.38). Întotdeauna postpus este și adjectivul care are, la rândul său, determinanți⁴: *În fața mea am întâlnit însă ochii umezi de emoție și admirație ai nevestei mele...* (C.P., p.21). În raport cu gradul de comparație al adjectivului, topica sintagmei se poate modifica. Astfel, adjectivul la gradul comparativ este frecvent postpus elementului-centru: *carte mai interesantă, întâmplare mai puțin obișnuită, poveste la fel de stranie*. Antepunerea unui adjectiv la comparativ este posibilă numai când adjectivul are articol nehotărît⁵ – *o mai delicată situație, un mai elegant interior, un mai confortabil fotoliu*.

Adjectivele care exprimă ideea de cantitate, de tipul **mult, puțin, tot, mare**, „apar de obicei prepuse, dar ele pot fi și postpuse”⁶. Antepuse pot fi întâlnite frecvent și la gradul comparativ: *Ne aflam la Capșa (...), plecam pentru mai mult timp la Sinaia*

¹ Popescu-Marin, *op.cit.*, p.164, consemnează: „Punctul de plecare al unor astfel de construcții în care adjectivul își specializează sensul după cum precedă sau urmează substantivul poate fi găsit în limba populară (de fapt tendința apare încă din latină)”

² În legătură cu păstrarea sensului propriu al adjectivului articulat antepus, vezi Popescu-Marin, *op.cit.*, p.176.

³ Vezi pentru exemple Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*, București, Editura Academiei R.S.R., 1986, p.283; V. Șerban, *Sintaxa limbii române. Curs practic*, ed. a II-a revizuită și completată, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1970, p.26; *Gramatica limbii române*, București, Editura Academiei R.P.R., 1963, vol. II, p.435; I. Iordan, *Stilistica limbii române*, București, Editura Științifică, 1975; Sextil Pușcariu, *Limba română*, vol. I, București, Editura Academiei, 1940, p.47.

⁴ Vezi *Gramatica limbii române*, vol. II, p.433; V. Șerban, *Teoria și topica propoziției în româna contemporană*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1974, p.110.

⁵ Vezi Al. Graur, *Locul superlativului*, în „România literară”, III, 1970, nr. 10.

⁶ Popescu-Marin, *op.cit.*, p.165.

(M.P., p.55); *Locuisem împreună, prin 45, mai multe luni, într-o frumoasă cameră pe Aleea Suter...* (M.P., p.68). Există și unele construcții în care adjectivul *mare* s-a fixat în antepunere: *Așa vorbește de blînd și primește cu bunătate pe fiecare, de ți-i mai mare dragul să te duci la el!* (I.C., p.21); *și-mi era mai mare mila de dînsa, dar și de pîntecele meu cel stocit de apă încă îmi era milă* (I.C., p.66).

Spre deosebire de gradul comparativ, superlativul „dispune de o mai mare mobilitate”¹ în poziționarea sa pe lângă substantivul regent. Există două variante de amplasare a adjectivului la superlativ absolut, în funcție de prezența sau absența articolului hotărît². Sunt corecte și des utilizate sintagmele cu adjectiv antepus nearticulat – *foarte interesantă carte* – sau cu articol nehotărît – *o foarte interesantă carte*. Sintagma cu adjectiv antepus articulat (conform regulii, primul component este cel însoțit de articol) – *foarte frumoasa carte* – nu se justifică în sine; ea este posibilă în prezența altor elemente, într-un enunț: Am citit ^T/ foarte interesanta (ta) carte.^R; Foarte interesanta carte (scrisă de tine) ^T/ m-a impresionat^R. Există cazuri unde uzul a fixat superlativul fie în poziție antepusă – în *cea mai mare măsură / parte, în cel mai înalt grad* –, fie în postpoziție – în sensul *cel mai adevărat / strict / exact*.

Construcții cu adjectiv antepus sunt cele realizate prin intermediul adjectivelor invariabile *atare, asemenea, așa*. Topica fixă este impusă de invariabilitatea lor morfologică – **Dn + Dt**: *În asemenea împrejurări, nopțile mi le petreceam în lungi insomnii, uscate și mistuitoare* (C.P., p.7); *Firește că viața lor ar fi atroce într-o asemenea societate* (C.P., p.46); *Asemenea gesturi le pot face oamenii obișnuiți din prostie sau din părtinire* (M.P., p.12); *Încă n-am văzut așa femeie, să plângă de toate cele: era miloasă din cale-afară* (I.C., p.25); *Era o zi frumoasă în duminica aceea, și plăieșii spuneau că n-au mai apucat așa primăvară devreme de cînd îs ei* (I. C., p.30).

Întotdeauna postpus este adjectivul invariabil *gata* (haine (de) gata – structură instituită în limbă, permanentizată) în timp ce adjectivul *fost* este amplasat întotdeauna în fața regentului său: *Fostul ministru plîngea și ținea să mă îmbrățișeze...* (C.P., p.79).

2.2.1.2.2.3. Factori de natură stilistică. Limba română are o sintaxă bogată în posibilități expresive. Antepunerea³ adjectivului este o modalitate stilistică ce transformă o construcție obișnuită într-o construcție expresivă: *lacrimi fierbinți, zâmbete amare, piele catifelată, cer albastru* – topică uzuală, neutră stilistic; *fierbinți lacrimi, amare zâmbete, catifelată piele, albastru cer* – topică inversă, expresivă. Foarte frecventă în stilul beletristic, structura cu adjectiv antepus are valoare expresivă: *Eu, atunci, să nu-mi caut de drum tot înainte? mă abat pe la teiu, cu gînd să prind pupăza, căci aveam o grozavă ciudă pe dînsa...* (I.C., p.52). Această structură funcționează în paralel cu cea care distribuie adjectivul în postpoziție și este utilizată din rațiuni de ordin stilistic.

¹ Șerban, *op.cit.*, p.111.

² Vezi Graur, *op.cit.*

³ Procedul este numit de Al. Graur „inovație”, *Locul adjectivului*, în „România literară”, II, 1969, nr. 44.

2.2.1.2.3. În concluzie, referitor la limba română, putem afirma că îmbinările de cuvinte construite pe baza acordului admit cele două tipuri de topică, varianta distribuțională a adjectivului fiind determinată de natura sa semantică, de caracteristica sa lexico-gramaticală și de intenționalitatea stilistică.

2.2.1.3. Concluzii privind topica structurii *substantiv + adjectiv* în limbile rusă și română. 1. Topica structurii *substantiv + adjectiv* diferă în cele două limbi: în limba rusă antepunerea adjectivului are caracter de normă, în timp ce limbii române îi este caracteristică postpunerea acestuia. În limba rusă, sunt posibile și construcții cu topică inversă: când intră în structura unor termeni, a unor denumiri, adjectivul poate fi postpus: *шалфей красный*, *шалфей луговой*. Postpoziția este posibilă și în denumirile cu caracter semiterminologic: *торт шоколадный*/ tort de ciocolată, *огурцы солёные*/ castraveți murăți. Dacă determinantul este distribuit în antepunere, structurile de mai sus își pierd caracterul terminologic: *шоколадный торт*, *вафельный торт*, *солёные огурцы*. Antepunerea adjectivului în limba română este, pe lângă regula generală a postpunerii determinantului, a doua modalitate de construcție a acestei sintagme, procedeul antepunerii fiind unul de natură stilistică. Existența și posibilitatea utilizării în paralel a celor două modalități de așezare a adjectivului în limba română generează apariția unor construcții cu valențe multiple în planul expresiei; 2. În anumite situații, distribuția adjectivului în una din cele două poziții are un caracter limitat în ambele limbi, la acest fapt contribuind factori de natură lexico-semantică, gramaticală și stilistică. În limba română, stilistic, există întotdeauna posibilitatea alegerii, a optării pentru o topică sau alta în cadrul structurii *substantiv + adjectiv*. Componentii sunt permutabili, fapt ce antrenează modificări de expresie dinspre *neutru* spre *stilistic*, dinspre *obiectiv* spre *subiectiv*, dinspre *logic* către *afectiv*. Subliniem însă și faptul că nu toate adjectivele limbii române pot fi distribuite în antepunere: spre deosebire de adjectivul calificativ, adjectivul determinativ din română este distribuit întotdeauna în postpoziție: *întâlnire agreabilă*/ *agreabilă întâlnire*, *întâlnire politică*, *întâlnire publică*; *acțiune interesantă*/ *interesantă acțiune*, *acțiune juridică*. De asemenea, în limba română există adjective cu sens specializat în raport cu distribuția lor față de substantiv. Referitor la situațiile înregistrate în limba rusă, vom observa că postpunerea adjectivului presupune întotdeauna modificări de ordin sintactic, stilistic și comunicativ; 3. O altă distincție operabilă între cele două limbi se referă la funcția sintactică a topicii: modificările de distribuție în cadrul structurilor rusești realizate prin acord au consecințe sintactice: adjectivul-atribut antepus devine, în postpoziție, predicat nominal: *Солнечный день*/ *Zi însorită* – *День солнечный*/ *Ziua este însorită*. În română, în topica nemarcată stilistic, adjectivul calificativ este distribuit în postpoziție, dar în topica expresivă acesta apare antepus, fără antrenarea unor schimbări de funcție sintactică: *zi însorită*/ *însorită zi*. Topica fixă a adjectivului românesc (ne referim atât la cel distribuit în antepunere, cât și la cel din postpoziția regentului) este impusă, în anumite situații, de factori lexico-semantici, gramaticali și stilistici.

2.2.2. Topica îmbinărilor construite prin recțiune.

2.2.2.0. În îmbinările ce au la bază relația sintactică de subordonare numită recțiune cuvântul subordonat va avea cazul impus de termenul regent: *читать книгу/ a citi cartea; перейти улицу/ a trece strada; войти в комнату/ a intra în cameră* – regimul cazual al verbului este, în ambele limbi, acuzativul; *разговаривать с друзьями/ a discuta cu prietenii; кивать головой/ a da din cap* – verbele cer, în rusă, instrumentalul și acuzativul, în română; *надоедать слушателям/ a plictisi ascultătorii* – dativ în rusă, iar în română, acuzativ; *исправление ошибки/ corectarea greșelii* – în ambele limbi termenul subordonat al structurii este în genitiv. Recțiunea este specifică verbelor tranzitive, dar este posibilă și pe lângă cele intransitive (*увлекаться музыкой/ a fi pasionat de muzică; заботиться о детях/ a avea grijă de copii*), precum și pe lângă alte părți de vorbire: *открытие магазина/ deschiderea magazinului* – substantiv; *полный жизни/ plin de viață* – adjectiv.

2.2.2.1. Distribuțional, în topica obișnuită, pe prima poziție se situează, în ambele limbi, termenul regent – **Dt + Dn**: verb + substantiv: *принести подарки/ a aduce cadouri; купить книгу/ a cumpăra cartea* – verbul impune substantivului cazul acuzativ; substantiv + substantiv: *уборка урожая/ culesul recoltei* – primul substantiv cere genitivul celui de-al doilea.

Structurile construite în topica **Dn + Dt** (de tipul *подарки принёс/ cadouri a adus*) se înscriu în sfera topicii expresive.

2.2.2.2. În funcție de prezența sau absența prepoziției în fața termenului subordonat, se disting recțiunea prepozițională sau indirectă – *встреча с другом/ întâlnirea cu prietenul; дом у дороги/ casa de lângă drum*, și recțiunea directă sau fără intermediul prepozițiilor – *звонить другу/ a telefona prietenului; чтение книги/ citirea cărții*. Remarcăm faptul că, din punctul de vedere al topicii, în cazul recțiunii prepoziționale, termenul subordonat al îmbinării este postpus, în cazul structurilor realizate prin recțiune substantivală, dar prezintă mobilitate, în cazul recțiunii verbale. În legătură cu structurile construite fără prepoziții, nu se poate formula o regulă general valabilă. De exemplu, componentele structurii *звонить другу*, într-o topică marcată stilistic, pot apărea inversate: *другу звонить*, în timp ce construcția *книги чтение* este forțată.

2.2.2.3. În funcție de natura morfologică a cuvântului principal, există următoarele varietăți ale acestui tip de relație de subordonare: recțiune verbală (*кататься на лодке/ a se plimba cu barca; любоваться природой/ a admira natura; видеть друга/ a vedea un prieten; обратиться к слушателям/ a se adresa ascultătorilor*), recțiune substantivală (*катание на лодке/ plimbarea cu barca; прибытие поезда/ sosirea trenului; окончание года/ terminarea anului*), recțiune adjectivală (*готов к отъезду/ gata de plecare; любезный с гостями/ amabil cu mizașirii*) și recțiune adverbială (*быстрее ветра/ mai repede ca vântul; незаметно для присутствующих/ inobservabil pentru cei prezenți*).

În topica uzuală structurile se construiesc în ordinea *termen regent + termen subordonat* – **Dt + Dn**: verb + substantiv: *увлекаться синтаксисом/ a fi pasionat de sintaxă*; *мечтать о будущем/ a visa la viitor*; substantiv + substantiv: *страница книги/ pagina cărții*; *название журнала/ denumirea revistei*; *разговор по телефону/ discuție la telefon*; adjectiv¹ + substantiv: *богатый лесами/ bogat în păduri*; *достойный внимания/ demn de atenție*; *красный от гнева/ roșu de furie*; *способный к работе/ apt de (pentru) muncă*; adverb + substantiv: *видно дорогу*; *слышно музыку*; *наедине с братом* – fenomenul se prezintă diferit în română, atât în cazul primelor două adverbe predicative-cuvinte ale categoriei stării (*se vede drumul*, *se aude muzica*), cât și în cazul adverbului *наедине*, căruia îi corespunde în română o locuțiune: *între patru ochi (cu fratele meu)*; grad de comparație + substantiv: *белее снега/ mai alb ca (decât) zăpada*; *теплее воды/ mai cald ca (decât) apa*; *ниже здания/ mai jos decât clădirea*.

Remarcăm faptul că structurile construite cu recțiune verbală, adjectivală și adverbială, într-o topică expresivă, pot înregistra permutarea componentelor – **Dn + Dt**: *на лодке кататься, природой любоваться, друга видеть, к горничной обратиться*; *к отъезду готов, с гостями любезный*; *ветра быстрее, для присутствующих незаметно*.

În ce privește structurile construite cu recțiune substantivală, observăm gradul diferit de variabilitate a termenilor: structurile construite cu genitivul prezintă o mai mare mobilitate în așezarea termenilor (a), în comparație cu structurile realizate prepozițional (b).

a) Substantiv + cuvânt în genitiv. Referindu-ne la această structură, vom semnală încă de la început anumite diferențe între cele două limbi.

Ca determinant al substantivului din această construcție, cuvântul în genitiv are în limba rusă funcția sintactică de atribut neacordat: *книга брата/ cartea fratelui*, *квартира друзей/ apartamentul prietenilor*, *белизна снега/ albul zăpezii*, *совет матери/ sfatul mamei*, *вершина горы/ culmea muntelui*, *человек дела/ om de acțiune*, *зал ожидания/ sală de așteptare*. Echivalentele structurilor rusești în română au drept corespondente pentru atributele neacordate fie atribute substantivale genitivale, fie atribute substantivale prepoziționale. Pe de altă parte, structuri cu atribute neacordate de tipul *комната отца/ camera tatălui*, *шарф бабушки/ fularul bunicii*, *книга папы/ cartea tatălui* au ca echivalente sintagme cu atribute acordate – *отцовская комната*, *бабушкин шарф*, *папина книга*, în limba română existând o sinonimizare de acest tip în structuri de tipul *dragostea părinților/ dragoste părintească*, *afecțiunea fratelui/ afecțiune frățească*, *ură de rasă/ ură rasială*. Atributelor neacordate exprimate prin pronume posesive de persoana a III-a (*её голос/ glasul ei*, *его взгляд/ privirea lui*, *их намерения/ intențiile lor*) le corespund în română atribute pronominale genitivale. Acestea pot fi însoțite de prepoziții sau locuțiuni prepoziționale (*sosirea înaintea lui*,

¹ În locul adjectivului poate apărea un participiu.

zgomotul **din jurul lui**) sau pot apărea fără prepoziții, însoțite sau nu de articol posesiv (*prietenii ei, singurii ei prieteni, singurii prieteni ai ei, cei mai vechi prieteni ai ei*).

În limba rusă, în regim cu prepoziții, funcționează atributele neacordate, cărora, în limba română, le corespund diverse tipuri de atribute substantivale (*журнал с иллюстрациями/ revistă cu ilustrații, тетрадь в клеточку/ caiet cu pătrățele, блузка без рукав/ bluză fără mâneci, прогулка вдоль берега/ plimbare de-a lungul malului*), atribute pronominale (*прогулка без них/ plimbarea fără ei, любовь к ней/ dragostea pentru ea*) sau atribute numerale: *дом для двоих/ casă pentru doi, приезд второго/ sosirea celui de-al doilea*. Pentru a oferi un tablou cât mai complet al atributului neacordat al limbii ruse, se poate face precizarea că, pe lângă tipurile semnalate, mai pot fi întâlnite atribute neacordate exprimate prin adjective la gradul comparativ (*фрукты поспелее/ fructe mai coapte*); adverbe (*дом напротив/ casa de vizavi*); verbe la modul infinitiv (*желание прийти/ dorința de a sosi*); îmbinări de cuvinte ce funcționează ca un tot unitar, nesegmentabile în analiza gramaticală (*девочка десяти лет/ o fetiță de zece ani; лошадь гнедой масти/ cal murg*). În toate aceste situații, determinantul este distribuit în postpunerea regentului său. În legătură cu structurile de tipul *девочка десяти лет*, trebuie precizat că topica are un rol important: permutarea ultimelor două elemente exprimă ideea de aproximație: *девочка лет десяти/ o fetiță de vreo zece ani*. Astfel de schimbări de sens, influențate de topică, au loc și în alte structuri cu numerale – *в десять часов/ la ora zece – часов в десять/ pe la ora zece; четыре месяца/ patru luni – месяца четыре/ vreo patru luni*.

Revenind la topica grupului nominal cu substantiv-centru și determinant în genitiv, trebuie precizat că variabilitatea acesteia este determinată de factori diferiți în cele două limbi: dacă în limba rusă topica celor doi termeni este impusă de natura morfologică a cuvântului în genitiv, în limba română, topica inversă este rezultatul unor necesități de ordin expresiv.

În limba rusă topica obișnuită a grupului în discuție este substantiv + cuvânt în genitiv (1) – când acesta este exprimat prin substantiv și cuvânt în genitiv + substantiv (2) – când în cazul genitiv este pronumele: (1) *клубы дыма, голоса парней, буря воспоминаний*; antepunerea substantivului în genitiv este rară, ea poate fi întâlnită în construcții fixe de tipul *часовых дел мастер, добрейшей души человек, гвардии старший лейтенант*¹ sau în construcții cu un pronunțat caracter expresiv: *и страшной силы взрыв потряс наше судно* (A., p.387).

Spre deosebire de structurile cu determinant exprimat prin substantiv, a căror topică uzuală consacră determinantul în postpoziție, construcțiile cu pronume sunt frecvent întâlnite în ambele tipuri de topică: topică obișnuită – **Dn + Dt**: *Высоко над его головой плыл дубовый потолок* (T., p.35); *Много лет назад её маленькая дочка утонула в озере* (T., p.78); *В мае я переселился, по её желанию, в старинную*

¹ D.E. Rozental', M.A. Telenkova, *Словарь-справочник лингвистических терминов*, 2-ое изд., Moscova, 1976, p. 302.

подмосковную усадьбу (В., p.35); **Перед её** поздним **отъездом**, бродили по парку (В., p.36). Observăm că, în cazul în care termenul regent are și determinanți cu funcții sintactice de atribute acordate, acesta nu stabilește poziții de contact cu determinantul-atribut neacordat: **её** маленькая дочка; **её** поздним **отъездом**; **topica inversă – Dt + Dn**: Там спрястано и всё остальное **добришко его** (В., p.56); **Рот её** не был создан для поцелуя (Т., p.165); **Черты её** окаменели и заострились... (Т., p.202); **Носки его** теперь всюду валялись (Т., p.198); **И тут же уходит от них, от этих людей, от рук их** протянутых... (Т., p.292). În ultimul exemplu, atributul neacordat postpus (*их*) se interpune între substantiv (*от рук*) și atributul acordat (*протянутых*).

Sunt expresive enunțurile în care cele două forme (antepunere/ postpunere) sunt coocurente: *Она и натрущица его, и любовница, и хозяйка – живёт с ним в его мастерской на Знаменке...* (В., p.202). Credem că postpunerea este determinată, în acest caz, de prezența predicatului nominal multiplu. Remarcăm și expresivitatea conjuncției care se repetă în fața fiecărui predicat.

În limba română topica obișnuită a acestei construcții este substantiv + cuvânt în genitiv: *loialitatea prietenilor, forța cuvintelor, relevanța observațiilor*. Structura are aceeași topică și atunci când în genitiv este pronumele personal: *soțiile lor*. Inversarea poziției componentelor acestui tip de grup nominal se poate produce, dar întotdeauna are o motivație de ordin stilistic. Adesea poate fi întâlnită în limbajul poetic: *undele valurilor/ ale valurilor unde*.

b. Substantiv + prepoziție + substantiv

Remarcăm faptul că astfel de structuri nu prezintă aceeași mobilitate în permutarea determinantului în raport cu termenul regent ca alte structuri construite pe baza recțiunii. În ambele limbi topica acestui grup nominal este substantiv + substantiv cu prepoziție – Dt + Dn: *колеги по комнате/ colegi de cameră*¹; *чемпион по шахматам/ campion la șah; тренер по фигурному катанию/ antrenor de patinaj (artistic); специалист по химии/ specialist în chimie; диссертация по литературе/ teză de literatură; соревнование по танцам/ concurs de dansuri; манец на льду/ dans pe gheață; туристы из России/ turiști din Rusia; статья из газеты/ articol din ziar; суп из овощей/ supă din legume*².

Foarte rar cei doi termeni ai îmbinărilor de acest tip sunt distribuiți în topică inversă, aceasta fiind apanajul limbajului poetic.

2.2.3. Topica îmbinărilor construite prin parataxă

¹ Încadrând astfel de structuri în propoziții, vom observa că, în limba rusă, atributului substantival prepozițional din română îi corespunde un atribut neacordat situat în postpoziția regentului său.

² Ultimele trei construcții din limba rusă prezintă posibilități de sinonimizare, relația sintactică aflată la baza structurii fiind acordul: *русские туристы, газетная статья, овощной суп*. În română echivalentele acestora se construiesc fie prin acord (*turiști ruși*), fie prin recțiune (*articol de ziar, supă de legume*).

2.2.3.0. Atașarea paratactică este o relație de subordonare tipică pentru cuvintele și formele neflexibile. Acestea (adverb, infinitiv, gerunziu, adjectiv la gradul comparativ, structuri fixe) sunt alăturate cuvântului regent după sens. De exemplu, în îmbinarea *совершенно понятный*, adjectivul-regent nu poate pretinde adverbului-subordonat nici repetarea, nici preluarea unor caracteristici morfologice (situația este identică în limba română, într-o structură ca *perfect inteligibil*).

Pentru acest tip de raport, în lingvistica românească, circulă termenii *parataxă* și *juxtapunere* și, mai nou, *aderență*. Termenul *aderență* a fost introdus de către S. Stati: „Relația de subordonare în care nu există nici recțiune, nici acord (fiindcă nu sînt condiții pentru existența lor) se numește «relație de subordonare prin aderență» (adică «alipire») sau, mai simplu, «subordonare cu aderență»”¹.

Cercetări recente demonstrează că subordonarea prin juxtapunere și subordonarea prin aderență sunt fenomene distincte², din analiza desfășurată de autorul studiilor semnalate degajându-se următoarele: 1) juxtapunerea este un fenomen specific atât subordonării, cât și coordonării, în timp ce aderența este un raport exclusiv de subordonare; 2) juxtapunerea se manifestă atât intrapropozițional, cât și interpropozițional, spre deosebire de aderență, care apare doar la nivel intrapropozițional.

2.2.3.1. Regenții structurilor rusești construite print acest tip de raport de subordonare pot fi verbe (*много читать, идти руку об руку, говорить улыбаясь*), substantive (*кофе по-турецки, картина красивее, желание путешествовать*), adjective (*весьма полезный*) sau adverbe (*очень странно, слишком поздно*).

Datorită varietății elementelor ce intră în alcătuirea structurilor construite prin parataxă putem constata o diversitate de combinații. Vom stabili câteva tipuri, delimitându-le în funcție de capacitatea acestora de a se construi cu determinant antepus, respectiv postpus.

1. Dn + Dt:

– adverb + infinitiv: *привлекательно выглядеть / a arăta atrăgător; вызывающе одеваться / a se îmbrăca provocator; по-разному понимать / a înțelege diferit*.

Este important de semnalat faptul că, încadrând astfel de îmbinări în structuri finite din punct de vedere comunicativ, odată cu permutarea termenilor se produc schimbări legate de aspectul comunicativ al enunțurilor: adverbul-subordonat va reprezenta rema structurilor respective: Она выглядит^T/прекрасно^R./ Ea arată^T/minunat^R.; /Они понимают^T/по-разному^R./ Ei înțeleg^T/ (în mod) diferit^R. (Spre deosebire de structurile grupate sub 1), structuri cu adverb antepus: [Эта девушка – его сестра.] Она^T/прекрасно выглядит^R. [Această fată este sora lui.] Ea^T /arată

¹ S. Stati, *Elemente de analiză sintactică*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1972, p. 40.

² A. Chircu, *Observații asupra relației de subordonare prin aderență*, StUBB, Philologia, XLV, 2000, nr. 1, p. 149-153; *Idem*, *Parataxă și aderență în sintaxa limbii române*, „Limba română. Revistă de știință și cultură”, 2002, XII, nr. 11-12, Chișinău, p. 145-149.

minunat^R.; [Между ними нет согласия в взглядах.] Они^T/по-разному понимают жизнь^R.; [Între ei nu există unitate de vederi.] Ei^T/înțeleg viața diferit^R. – observăm că în română se păstrează topica din structura inițială).

– gerunziu + verb: *сидевии разговаривают*/ discută șezând; *не спеша идут*/ merg fără să se grăbească – structura din română nu se construiește cu gerunziu;

– adverb + substantiv: *почти преподаватель*/ aproape profesor; *совершенно формалист*/ (un) formalist *cu desăvârșire*;

– adverb + adjectiv: *очень красивый*/ foarte frumos – situație diferită în română; *давно случившийся*/ demult întâmplat; *Она была страшно красивая...* (B., p.82); *Её тропически крепкое маленькое тело...* (B., p.224); *ставая поднос на столик у изголовья, в его по-утреннему ясные, со сна точно удивлённые глаза* (B., p.101); *и характер был у меня южный, живой, постоянно готовый к счастливой улыбке, к доброй шуткею* (B., p.237); *Был этот последний разговор под Петров день, – очень мне памятный* (B., p.219) – elementele nu stabilesc o poziție de contact, fiind posibilă interpunerea unei alte unități; *Старая улица показалась мне только немного уже, чем казалась прежде* (B., p.40) – adjectivul este la gradul comparativ; *Мы оба были богаты, здоровы, молоды и настолько хороши собой, что в ресторанах, на концертах нас провожали взглядами* (B., p.237) – adjectivul este unul cu formă scurtă.

Prezentăm și o construcție cu topică de o expresivitate aparte: *Трогательна была она ужасно...* (B., p.175). În topica obișnuită secvența ar fi fost construită conform modelului semnalat: *Она была ужасно трогательна.*

– adverb + adverb: *слишком рано*/ prea devreme; *достаточно хорошо*/ destul de bine; *совершенно верно*/ perfect adevărat; *рано утром*/ dimineața devreme – topică diferită în ultimul exemplu.

2. Dt + Dn:

– verb + infinitiv: *уметь рисовать*/ a se pricepe a desena; *хотеть приблизиться*/ a vrea să se apropie – infinitivului îi corespunde, în română, modul conjunctiv;

– substantiv + infinitiv: *умение рисовать*/ priceperea de a desena; *манера разговаривать*/ felul de a discuta – observăm supinul din română și prezența elementului conector;

– substantiv + adverb: *город зимой*/ orașul iarna; *здание напротив*/ clădirea de vizavi;

– adjectiv + infinitiv: *вынужден читать*/ silit a citi; *обязан забыть*/ obligat a uita (să uite) – româna actuală preferă varianta construită cu modul conjunctiv.

În legătură cu structurile ce conțin adverbe, delimitările de mai sus se cuvin a fi completate, precizând că topica structurilor prezintă variabilitate, în funcție de tipul adverbului. Dacă adverbul este cantitativ sau calificativ, terminat în -o sau -e, acesta se situează în antepunere: *Она ровно отозвалась из темноты* (B., p.240); *Она тихо и долго поглядела на меня...* (B., p.155). Pentru alte tipuri de adverbe este caracteristică

postpunerea.

Vom constata și faptul că în cazul îmbinărilor alcătuite prin parataxă putem constata o particularitate construcțională: topica structurilor ce au în componență substantive este fixă, structuri ca **но-турецки кофе*, **красивее картина*, **путешествовать желание* fiind imposibile.

2.2.4. Concluzii. Topica îmbinării de cuvinte poate fi analizată și din perspectiva segmentării actuale. Îmbinările de cuvinte pot alcătui, în totalitate, ca un întreg sintactic, fie tema, fie rema enunțului sau pot participa parțial la realizarea uneia din cele două structuri comunicative, termenii îmbinării intrând în componente comunicative diferite. De exemplu, în /Умный студент^T хорошо ответил^R./ – /Studentul deștept^T a răspuns bine^R./, cele două îmbinări realizate prin acord și parataxă își păstrează unitatea: termenii primei îmbinări alcătuiesc tema, a doua îmbinare constituie rema enunțului. Topica specifică acestor tipuri de îmbinări se păstrează. Spre deosebire de această situație, în /Ответил умный студент^T хорошо^R./ A răspuns studentul deștept^T bine^R./, unitatea îmbinărilor /хорошо ответил/, /a răspuns bine/ nu se păstrează: verbul intră în componența temei, iar adverbul paratactiv alcătuiește rema enunțului.

Pe baza analizei desfășurate anterior, putem concluziona: topica unei îmbinări de cuvinte este determinată de cel puțin trei factori: (a) caracterul raportului sintactic (atributiv, obiectiv, circumstanțial) dintre subordonat și regent; (b) tipul relației sintactice (acord, recțiune, parataxă) dintre subordonat și regent; (c) caracteristicile lexico-gramaticale ale elementelor îmbinării. La nivelul îmbinării de cuvinte, alături de formele flexionare și cuvintele auxiliare, ordinea componentelor se evidențiază ca un important mijloc de exprimare a raporturilor sintactice. La acest nivel funcția topicii este una gramaticală, îmbinarea de cuvinte fiind o unitate sintactică nominală care comunică ceva doar încadrată în propoziție. Așezarea în poziție de contact a termenilor îmbinărilor construite prin acord, recțiune, parataxă favorizează păstrarea unității îmbinării, spre deosebire de amplasarea la distanță, care duce la dizolvarea unității structurii.

Surse textuale – abrevieri:

I.C. – Ion Creangă, *Amintiri din copilărie*, București, Editura Minerva, 1978

C.P. – Camil Petrescu, *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*, București, Editura Cartea Românească, 1987

M.P. – Marin Preda, *Viața sa o pradă*, București, Editura Marin Preda, 1993

A. – Vasili Aksionov, *Апельсины из Марокко*, Moscova, „Izograf”, 2000

B. – I.A. Bunin, *Тёмные аллеи*, Paris, „Bookking International”, 1995

T. – Tatiana Tolstaia, *Ночь*, Moscova, „Podkova”, 2001

L'ordre des mots en russe et en roumain

Notre étude représente une description des modalités de constitution des unités grammaticales de deux langues, qui se différencient du point de vue typologique : le russe, une langue slave, et le roumain, une langue romane. Cet étude présente, d'une manière contrastive, les variantes distributionnelles et, bien sûr, les implications d'ordres syntaxique, stylistique, sémantique et communicatif, générées par l'ordre des mots. Les méthodes descriptive et comparative sont appliquées aux unités grammaticales du type syntagme et du type énoncé, notre objectif visant l'étude et la mise en évidence des aspects d'ordre grammatical, liés à l'ordre des mots en roumain et en russe.

L'ordre des mots est un phénomène complexe qui nécessite une interprétation des faits de langue de plusieurs perspectives : nous avons affaire à un rapport d'interdépendance entre l'ordre des mots et l'aspect communicatif d'un énoncé ; nous constatons une certaine organisation distributionnelle des termes, dans l'énoncé qui peut déterminer la fonction syntaxique ; l'ordre des mots peut être déterminée par une motivation d'ordre stylistique.